25 iyul - 7 avqust 2019-cu il

TURİZMİN MAHİYYƏTİ, FUNKSİYALARI VƏ TƏSNİFATI

(əvvəli ötən sayımızda)

2. Sosial-iqtisadi funksiyalar:
- asudə vaxtdan səmərəli istifadə olunması;
- ***əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsi;***
- ***işçilərin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi.***

Digər bir təsnifata görə turizmin funksiyaları üç qrupa bölünür:

1. İqtisadi funksiya: (turistlərin tələb və təkliflərinin nisbəti):
- ***əsas funksiyalar: yerdəyişmə, yerləşmə;***
- ***əlavə funksiyalar: mədəni-əyləncə idarələri, ticarət xidmətləri, rabitə, bankomat;***
- ***dolayı funksiyalar: əhalinin məşğulluğu.***

2. Sosial funksiya: həyati qüvvələrin tamamlanması, istirahət hüququ.

3. Humanitar funksiya: hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşması, xalqlar dostluğu, mədəniyyət abidələrinin qorunması,əxlaqi, mədəni tələbatların ödənilməsi.

Kompleks xidmətə aviadaşımalar, transfer, mehmanxanada yerləşmə, qidalanma, ekskursiya xidməti və digər xidmətlər daxildir.

Xüsusi diqqət yüksək servis xidmətini və yüksək qiyməti (Limuzində transfer, oteldə təntənəli görüş, prezident nömrəsi və s.) tələb edir.

Aktivlik dərəcəsinə görə aktiv və passiv turizmi ayırmaq olar. Aktiv turizm ondan ibarətdir ki, turist özü məqsədi - obyektləri və marşrutu seçir. Aktiv marşrutlar iki meyarla müəyyən olunur:
- səyahət rayonu əlçatan olmalı;
- marşrut qısa, maraqlı və kifayət qədər sadə olmalıdır.

Aktiv turizmə alpinizm, raftinq, trekkinq (dağ cığırları ilə piyada yeriş) daxildir.

Səyahətə və səfər zamanı rahatlığa təsir edən əlverişli şərait turizm infrastrukturu ilə təmin olunur. Turizm infrastrukturu dedikdə istehlakın rahatlığı, eləcədə əlverişli fürsətlər təqdim edən müəssisələr kompleksi başa düşülür.

Turizm infrastrukturu mürəkkəb tərkibli predmetdir. O, özündə bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən çoxsaylı prosesləri və obyektləri ehtiva edir. Onları aşağıdakı meyarlar üzrə fərqləndirmək olar:

1. Coğrafi cəhətdən yerləşməsinə görə beynəlxalq, milli, regional, şəhər infrastrukturu fərqləndirilir;

2. İş sferasına görə texnoloji, idarətmə və sosial infrastruktur ayrılır;

3. Vaxt prinsipinə görə sinxron, üstün və ləngidici infrastruktur fərqlənir.

Turizmin funksiyaları onun bir sıra növlərini doğurur. Turizm məqsədlərinə görə aşağıda növlərə bölünür:

*1. **Rekreasiya turizmi.** Bura aiddir: tamaşa, əyləncə proqramları, turizm-sağlamlaşdırıcı tədbirlər, maraqlar üzrə məşğuliyyət;*

*2. **İdman turizmi.** Bu, su, xizək, dağ turizmini əhatə edir və bu və ya digər ölkələrdə və regionlarda idman tədbirlərinin keçirilməsi üçün səfərləri nəzərdə tutur;*

*3. **Müalicə-sağlamlaşdırıcı turizm.** Bura sadəcə sağlamlığa aid tələbatı yox, həm də turizmin digər funksiyaları ilə bağlı məsələləri əlavə etmək olar;*

*4. **Mədəni-maarifləndirici turizm** müxtəlif istiqamətlər üzrə biliklərin genişlənməsinə olan tələbata əsaslanır;*

*5. **Nostalji turizmin** əsasında insanın və onun ailəsinin fərdi tərcüməyi-halının hadisələri ilə bağlı yerlərə səfər etməsinə olan tələbat durur;*

*6. **Əyləncə (ekstremal) turizmi** müxtəlif kəskin vəziyyətlərdə insanın öz imkanlarının sınağa çəkilməsinə olan tələbatların ödənilməsini tələb edir. Bura aiddir: gəzinti ekspedisiyaları, safari turları (ov, balıq tutma), yaxtinq (dəniz və çayla səyahət);*

*7. **Dini turizm** (zəvvarlığı daxil edən) müxtəlif konfessiyadan olan insanların dini tələbatlarına əsaslanır;*

*8. **Missioner turizm** bu və ya digər mənəvi dəyərlərin yayılması ilə öz mənəvi təyinatını daha tam reallaşdırdığı insanın tələbatı ilə bağlıdır;*

*9. **Hadisə turizmi** insanın hər hansı bir konkret tədbirlərə getmək tələbatının ödənilməsi ilə əlaqədardır;*

*10. **Kommunikasiya turizmi** şəxslərarası əlaqələrdə insanların tələbatlarını ödəyir (həyat yoldaşını, kolleksiya tərəfdaşının axtarışı);*

*11. **Ekoloji turizm** təbiəti mühafizə fəaliyyətində iştiraka, qoruq ərazilərinə səfər etməyə əsaslanır;*

*12. **Təhsil turizmi** təhsil məqsədilə, məsələn, dil öyrənmək üçün səyahətdir;*

*13. **Sosial turizm** dövlət tərəfindən sosial məqsədlərə ayrılan vəsaitlərdən subsidiyalaşan səyahətdir.*

Sadalanan növlərdə işgüzar turizmin adı yoxdur (məsələn reklam turizmi). İşgüzar rəqiblərin müəyyən edilməsi, qorunub saxlanması məqsədilə səfər, adətən, ödənilən fəaliyyət kimi həyata keçirilir ki, bu da "Turizm haqqında" Qanuna ziddir.

Ərazi əlamətlərinə görə daxili və beynəlxalq turizmi fərqləndirmək olar. Beynəlxalq turizm özü də gəlmə və getmə turizminə bölünür.

Yaşa görə turizm uşaq, gənclər və yetkin növlərə bölünür.

Səyahət müddətinə görə qısamüddətli, daimi, davamlı və mövsümi səyahətləri ayırmaq olar.

Təşkilati üsula görə səfərlər mütəşəkkil və xüsusi (qeyri-mütəşəkkil) növlərə ayrılır.

Yerdəyişmə dərəcəsinə görə aviasiya, dəmir yolu, avtoturizm, avtobus, dəniz kruizi, çay kruizi, piyada və veloturizm fərqləndirilir.

Müstəqillik dərəcəsinə görə fərdi (FİT) və qrup (Group) turizmini ayırmaq olar.

Təklif tipinə görə kompleks xidmət (packade tour), bütün daxildir (all-inclusive), klub istirahəti (club holidays), xüsusi diqqət (VİP) turizm növləri fərqləndirilir.

Bundan əlavə, bəzi mənbələrdə və ədbiyyatlarda turizmin dəyər növləri də fərqləndirilir:

- ***Əlillik turizmi - məhdud fiziki imkanları olan insanlar üçün nəzərdə tutulan rekreasiya turizmi növüdür;***
- ***Virtual turizm – müasir kompyuter texnikası və komunikasiya şəbəkələrindən istifadə etməklə virtual turları təşkil edən və ya həyata keçirən fiziki və hüquqi şəxslərin fəaliyyət növüdür;***
- ***İşgüzar turizm işgüzar məqsədlərlə, peşə və kommersiya maraqlarına görə səyahətdir;***
- ***Etnik turizm – doğulma yerinə və ya ailənin mənşəyinə, eləcədə qohumların və ya yaxınların yaşayış yerinə səfər etmək məqsədi güdür;***
- ***Tranzit turizmi - turistlərin yerdəyişməsidir ki, onlar üçüncü ölkələrdə reyslərin qovuşdurulması üçün yalnız kiçik dayanacaqla son təyinat yerinə gedirlər.***

F.M.Qarayev,
BDU-nun dosenti